

10-15

134/118

f. 1/4

Written by A. P. Setati as told by Paul Kgare

A. P. Setati
Barennen Farm
P.O. Bochum
Pietersburg

Baha kgare ba tšwa kae?

Ba ha Matala ke bakone ba ila nonyana ye barene ke
thanthahane. Ba dula thabane ya ha Matala ka "North West" ya
Polokane-a-bo Marea, (Pietersburg). Kgosì ya bona e be ele
Makobe, Papaho Motisi (Mokoko). Makobe ba be ba moreta ka hore:

Ke Mapitipiti a ra nthapelo
Makobe na apesà naha

Makobe ke lehufa a koba bao mmamotha hotwene ke ba ha kgare.
Makobe are re le rwešà kgare gore le ye moo le ratane. Aowa
ka mnete ba rwešwa kgare homme ba ya ho dula Moletšì. Ka ntwà
ya ba Moletšì le Makgowa pelele ha ntwà ya Maburu le ba ha
Mmaleboho. Ke he bona ba setse ba dula Moletšì a bo-phuti.

Nakone yeo kgosì ya Moletšì e be e le Mokgoba. Molaodi
a dira e be e le Seripa, e leho morwa wa Mokgoba. Ba-hale ba
Marumone e be e le bona bo Seripa le Radibolotšè monna wa
bakobe. Ke bona ba go kubiwa ke kgosì Matala.

He bontšha bohale bjahwe ba be ba moreta ka ho re:

Radibolotšè ke phokwana a phòkò
Ke tše bese a retwa mogaladi
Ba bile ba moreta kwa tshekeng tša naha
Ke metho ba re Noko o a gile thaba

O a hile setene kwa Mmedike a bo-Letalo. Ke taya ke botšà
Morena, ke botse Seripa kgosì ya badimo. Kere Noko o jele e
Phaswana kwa Moletšì. Le sohana la Mmamotha a Mafelo. Ge a
re ke thakana le monna wa le Khurene (a farm in Matlala Location)
ka mo a pesa ka tshipa mathone madi a toha a tala ditshipa.
Ditshipa tša monna a Lekhurene.

Ha ke ithute bo-tswara-phaha. Lekgalwo la bo-Mongalo ke
tswere 'pedi tša thahala Maloba, kwa leteng sa ha Matala ke re
wena ra-Mokadika O tšokotšà thoka. Le ge o ka tšokotšà thoka
e hlola Matoko. Basadi -bokone ba šala ba lela ke ge bare bana

ba fetswa ke lerumo la mmene (those olden kind of guns). Ga
 leke le bea fase, Lefela le le bantsha Mathabelo. O re mo
 le monntha re a sebotšana ka matho šetše ke rile monntha
 foloha morene, Nna wa ka o tšaolela maokga. Ke Methabile
 a sale morakone wa tema. Kare bannyana le mathari le humotse
 ga le ke le moreta morwa Masilo a kgare, marumo o le tšabanela
 bokwala ke kgowane sa dinala tše dikhwebidu. Ke ntshu kwa
 madirene, ke morwa kgare. O selētše kwa ga-Matlou selalome
 Be-ke-ke-repe ba tshabela skobone. Ba re tau e le tše e a
 lane tatswana. Ge a re ke Mmasekgoritha tau ye makgalwa.
 O kgerithile e sale ka mahwibi, ka tše wa ke mma ngwana-Mothabela.
 A re tau ya-ka e lelela go pota E fiwe sebakô (kind of a pay,
 working for a pay) e fiwe lethodi. O re o bona ba ho sia o eme.
 Noko o sie ka Mmathomeledi a sethunya e tšabile tau ka marahone.
 Mafweha a tshaba le ho moreta. A re ke be ke le hona, motho
 wa Mankwe. Ke kgobodu a be-Raphuti-a-Mathopa.
 Monna ye Radibolotše e be e le mohale ntwene. Ke monna wa
 thaku tša makgalwa. Ke thaka a bo Seripa. Ba Moletsi le ba
 ha Matala ba kile ba lwa. Ntwa yeo e thomile ka mokgwa we:
 Monna a tšhaba le dikgomo kwa ha Moretedie, tsa lenyalo ngwana
 wa hahe a tšala, a tshabela ga-matšala. Bjale ka molao wa ba
 gologolo, motho ge a tshabetše seletene se se nwe ba swanela
 go mokgopela kgošine yeo. Matala ka ge monna yoo a ile a mofa
 sebako a gana ka yena. Ba moletsi ba rata go tsoša lešata.
 Ka ngwaga o mongwe tala ya ba hona mabele a be a le kwa
 ha-Matala. Ba Moletsi ba tšwa ho yo sela. Matala ge a ba
 bona a hopola hore ba nyaka monna wola. Ka fao a bolaya ba
 bangwe bangwe ba tshaba. Kwa bokone ha-Matala Mmantshimudi
 a tšha ka ho tshaba, a tshaba le dikgomo, ba go-Matala ba ye
 mokgopela kwa ba-thalohene, Moletsi ba Moletsi ka ge ba ga
 Matala ba kile ba hana ka ngwana wa bona a tshabetše go bona
 ba hana ka yena. Ka fao ba-kone ba halaka ba rata ho tšea
 motho wa bom ka swele. Ka fao ntwā ya thoma. Ntwene yeo ba
 be ba šumiša marum, dilepe le dithunya (dipalakata). Dipalakata
 tseo ba dihumane kwa Daamane ge babe ba soma gona.

Ntwene yeo bakone ha ile ba tholwa ke ba-Thaloha ba Moletsi. Ba ba thopela dikgomo. Melaodi wa dira tša Moletsi e be e le Seripa. Gomme o be a swere banna ba nnete bo-Mmala-a-Radibolotse le bo Mpoi bo-Mathekga-a-Maja ditsi.

Ba be ba reta Mmatshimudi ka ho re:

Mmatshimudi a dikole
Mantsha a dikole
Ditau defela di simola
Dimesimela pele

Ka moraho ha lebaka le le talle ba-ha-Kgare a Maa-le-kenta, a bokone ba tloha Moletsi ka nako ye bo Mokhuthedi (Barenfoster) mola a be a tšea dikgomo tsa batho a re ke wona motshelo wa bona, ka nte le tseko. Ba kgare ba toha ba yo dula Mouketse kgaufsi le lukase ya Kgwethama. Ho toha fao ba yo dula Mogadi (blood river) moo ba rego ke "Newhornowa", mo rago ga fao ba thoma ho kgaohana. Bangwe ba ya dula Lissa farm bangwe ba ya Barennen Farm, bangwe ba ya Broad Hill, ha Ra-Makókókô. Kgaufsi le thaba ya Blaauberg. Ba be ba ya ka go reka dinaha.

Seripa ke yena a ho ra Makgoa are relapile, gebabe ba ba rwadišwa manaka a dtitlou he ba le kwa Skoemanstal. Ena ba be ba moreta ka gore:

Thipa mmogo wa tlou se-babola
Gebare seripa ga ba moaketse
ba bona a ripa batho melala

Tshimologong batho ba babe ba phela ka maruo dikgomo le dinku. Ba be ba lema mašhengwana a manyenyane ao a bego a thaola la basadi fela Tshipi e be e rulwa ke Malema. Ba be ba kgona go dira marumo le mehoma. Ba be ba betla mehopo dithoka le meropa ya dikomana.

Diaparo babe ba apara mekgopha. Banna le basadi. Banna ditsiba basadi mesese le dintepa ka mačalo a dikgomo le dipheta le tsona ba be ba di apara.

Masea a be a sa apeswe selo a be a ithobola a apeswa dipheta tša sesotho ba rege ke mabejwa, le pheta ya thaha. Dipheta tse di be direkwa ka dikgomo.

Mephato e be e e tswa ka kgoši ge e yo wela.

Kepelo Batho ba be ba epelwa ka go kotamišwa. Ge motho

a pala go khuna maoto ba be ba mo rema ka selepe khuru tše gore a kgone go khuna dikhuru.

Motho o be a sa dire boithatelo o be a betwa goba a lefa.

Dilo tšeo motho a lefago ka tsona di boya le mosenyetswa.

Nyalo.

Ba be ba nyala ka dikgomo tše tshela (6) le dinku tse tshela (6) tsee kamoka ke tse barene ke tša thebele. Ka moraho dinku tse pedi tsa go bona kgoro. Ka morao ke kgomo ya lerere. Ka morao ke tswetsi le yona ke kgomo. Ka moraho ke pudi ya bakgalabje. Mokgalabje o napile o tilo fora ngwetsi (publishing of banns).

Peeletšo.

Motanka o swanela go itsha kgomo a iše ga bo monnyana. Ge o sena kgomo o ya mothone wabo a kgopela dikgomo. Homme a motshepiša gore o ta mmelehela ngwana. Mokgwa woo ba re ke ho nyala khuru.

Lenyalo.

Ba be ba thaba pudi bosigo ya batho ba ho bina. He bina ba kgekolo le bona mathari. Le pudi ^{ya bahwe e be e thabinwa.} Monna le mosadi ba be ba dula le mokgekolo le mokgalabje ho fiṭha he yo monnyane a dira lenyalo. Ka moraho ha fao ke hona a ta fivane tša hahe dipitša. He a sena moratho wa mosimane o dula nabo ho fiṭhela a e hwa. Tholanong ba be ba busetsana dilo tsa lenyale. Thoto yeo e boya le monna.

Kgoši e be e le yena mohathodi wa melato. Makgota a biletswa mosate. Bakgoma e be e le bona ba thusi ba ba holo bakgosi. Ge ba sekisša motho o be a dula fase ka hare mme ba modikadika a ba ka hare homme a sekiswa. Motho o be a betwa ge a sabolele mnete.

Ntwa he e tshile banna le masoana a maholo ba be ba ya ho thabasa.

Dinonwane di be di thewa ke bakgekolo molo ba se no fetša goja mathapama.

Diletšo ba be ba senatso ba be ba opela ka melomo ya bona.

Dipapadi e be e le tsa bana ho neana bokoti le ho fofa krati.

Tsebo ba be la bopa difala ka maloko a dikgomo le go loga disiho.